

Europa ha oblidat Bòsnia com una fossa sèptica

Entrevista a Goran Simić

El poemari *El somriure als ulls del ninot de neu*¹ de l'escriptor bosnià-canadenc Goran Simić va ser proclamat el millor llibre de poesia publicat al Canadà durant l'any 2012. Simić parla a l'entrevista per a la revista *Dani* sobre el premi rebut, sobre els prejudicis contra els immigrants bosnians que semblen extrets d'una sèrie televisiva banal, sobre la seva decisió d'escriure en anglès, sobre les esperances dels emigrants en general, sobre Bòsnia avui i sobre els traumes de la guerra.

El seu llibre de poesia El somriure als ulls del ninot de neu va ser proclamat el millor llibre de poesia de l'any 2012 al Canadà. Aquest premi és especialment rellevant perquè han premiat algú, si em permet dir-ho, que és estranger. ¿Què significa aquest premi per a vostè personalment i com valora en general els premis literaris?

Fa temps que he deixat enrere la falsa modèstia i puc assegurar-li que aquest premi de debò significa molt per a mi. No es tracta d'un premi atorgat per un jurat de pocs membres, com passa habitualment, sinó que he rebut el guardó dels meus

Aquesta entrevista a Goran Simić va ser publicada a la revista *Dani* de Bòsnia el 22 d'agost de 2012

¹ Els poemaris de Goran Simić que es poden llegir en anglès són: *The Sunrise in the Eyes of the Snowman* [*El somriure als ulls del ninot de neu*], Windsor, Biblioasis, 2010. [Original en anglès.] – *From Sarajevo with Sorrow* [*Lament per Sarajevo*], traducció d'Amela Simić, Windsor, Biblioasis, 2005. – *Immigrant Blues* [*El blues de l'immigrant*], traducció d'Amela Simić, Toronto, Brick, 2003. – *Sprinting From the Graveyard* [*Fugint corrents del cementiri*], traducció de David Harsent, Oxford, Oxford University Press, 1997. – *Sorrow of Sarajevo* [*Lament per Sarajevo*], traducció de David Harsent, Londres, Cargo, 1996. – Els poemaris en serbi que parlen de la seva experiència de la guerra són: *Moji sretni dani u ludnici* [*Els meus dies feliços al manicomí*], Sarajevo, Bosanska knjiga, 2010. – *Knjiga lutanja* [*El llibre del viatger perdut*], Belgrad, RAD, 2002. – Els seus contes han estat publicats a: *Looking for Tito* [*Buscant Tito*], Frog Hollow Press, 2010. [Original en anglès.] – *Yesterday People* [*La gent d'ahir*], Windsor, Biblioasis, 2005. [Original en anglès]

col·legues, els escriptors canadencs. El mecanisme d'aquest premi funciona de tal manera que els autors canadencs poden proposar directament el llibre que consideren el més important de l'any. Aquest premi m'arriba en un moment en el qual ja no sento cap necessitat de reconeixements oficials. El meu llibre de poemes *El blues de l'immigrant* (2003) va arribar a quatre edicions i es va convertir en un dels llibres més llegits al Canadà, però resulta que no va ser ni tan sols pres en consideració per al premi GG Award perquè un dels buròcrates li va posar l'etiqueta «literatura estrangera»... Dos anys més tard, el poemari *Lament per Sarajevo* (2005) també va ser exclòs de la nominació pel mateix motiu. Aquest fet va irritar els escriptors canadencs i van decidir atorgar-me un premi extraordinari del públic. Em van regalar una obra d'art i em van donar una suma de diners comparable amb els premis literaris més ben dotats del Canadà. Tots aquests entrebancs no han impedit que els meus llibres hagin trobat el camí a les llibreries i que hagin estat llegits.

Sembla que el concepte de «literatura canadenc» no és del tot precís, oi?

Exactament. La cultura lectora i la curiositat literària al Canadà són extremadament altes, però per contra tenen un concepte molt estret de la literatura canadenc. Els autors d'avui encara paguen tribut al concepte de literatura canadenc definit durant els anys seixanta. Aleshores, qualsevol estudiant de literatura, sense necessitat d'acabar cap grau, simplement perquè provenia del Regne Unit o dels Estats Units, rebia automàticament feina al Canadà. Els estudiants canadencs brillants i amb els estudis acabats, en canvi, s'havien de buscar la vida en altres països. Es tracta d'una mena d'imposició violenta de la conscienciació colonial. I aquest concepte encara es preserva en el sentit que els canadencs distingeixen assíduament entre «nosaltres i ells». Per ser brutalment explícit, és com si un editor de Sarajevo decidís publicar un recull de poemes de caire religiós musulmà, com cassides i *nasheeds*, en alfabet ciríl·lic, justificant-se pel fet que es tracta d'un alfabet oficial a l'Estat.

¿De quina manera són vistos els bosnians al Canadà?

Vaig marxar al Canadà el 1995 amb la idea de preservar els meus dos fills de nous traumes, sense saber que la tragèdia de la pau a Bòsnia seria encara més greu que la mateixa guerra. També volia preservar-me a mi mateix com a escriptor. Sabia que sempre seria estranger, fos on fos que m'instal·lés a viure. Especialment perquè els prejudicis sobre els bosnians com a immigrants en la consciència dels canadencs es basen en idees divulgades a través dels documentals que mostren un poble que pateix, que amb els farcells a les espatlles fuig davant de qualsevol exèrcit assedegat de sang. Aviat vaig perdre fins i tot les ganes de comprendre d'on provenien els errors tan freqüents que anava veient als diaris. Un bon dia, per exemple, vaig veure

una dona vestida de negre, una sèrbia, que plorava al costat d'un taüt, i a sota la nota deia: «Una mare musulmana al cementiri.» L'imaginari sobre els bosnians és simplement inamovible gràcies als mitjans de comunicació, encara que diria que els bosnians ens hem esforçat prou perquè s'establís aquesta imatge de nosaltres. A Itàlia, davant de la casa on vaig viure durant una temporada, vaig observar durant dies i dies una noieta gitana que demanava caritat portant al coll una pissarra que deia: «Ajudeu una víctima del setge de Sarajevo.» Així que li vaig preguntar: «De quina part de la ciutat ets?»; i ella em va dir: «De Podgorica», és a dir, era de la capital de Montenegro. Nosaltres mateixos hem aconseguit que ens vegin tal com ens veuen. De tota la gran panoràmica, només n'hem deixat visible la imatge d'un petit poble desgraciat que prefereix tirar escopinades a la cara d'Ivo Andrić i d'Emir Kusturica que reconèixer-los com a seus. Em sap greu no recordar el nom d'aquella funcionària de l'ambaixada del Canadà a Roma que em va sotmetre a l'interrogatori necessari per obtenir el permís de residència per a mi i la meua família. Em va preguntar de què pensava viure. I jo li vaig respondre que pensava continuar publicant llibres i que tenia fins i tot la intenció de fundar una editorial pròpia. I ella em va replicar que si jo sabia que una cosa així era pràcticament impossible. M'agradaria poder-li enviar el meu últim llibre, i tots els llibres que he publicat amb l'editorial que vaig fundar. Ho faria per pura ràbia, per venjar-me de la seva actitud, perquè ella no era capaç de veure en mi res més que el número de l'expedient a resoldre.

Com que aquest últim poemari l'ha escrit directament en anglès, m'agradaria preguntar-li: ¿com és escriure literatura en una llengua que no és la pròpia? Li pregunto això perquè molts escriptors reconeguts van renunciar a escriure en una altra llengua, perquè pensaven que és molt difícil reconduir el corrent de pensaments que va néixer en una llengua determinada perquè funcioni en una altra llengua.

Qualsevol escriptor que vulgui escriure en una llengua que no és la seva haurà de passar per un estadi d'angoixa que l'atacarà sense miraments. Tan aviat com vagi aprenent la llengua nova, notarà que està perdent facultats en la llengua amb la qual va néixer. A vegades m'havia despertat de cop, com d'un malson, perquè m'havia adonat que estava somiant en anglès, però que no podia trobar la paraula adequada. El meu coneixement de l'anglès era el nivell d'una criatura de cinc anys quan hi vaig arribar. Vaig començar a llegir diaris i llibres i escoltava com parlaven els altres. Vaig començar a parlar en anglès pel malestar que em provocava haver de demanar contínuament als altres que traduïssin allò que jo estava dient. I vaig acabar aprenent-me el diccionari de memòria com si es tractés dels versicles de la Bíblia. En un moment determinat em vaig adonar que només els peixos morts neden amb el corrent i vaig negar-me a ser un peix mort. Per escriure en anglès,

primer demanava ajuda a la meva primera esposa Amela o a Slobodan Drakulić o a Milica Babić, a totes aquelles persones de paciència infinita, per obtenir el primer esbós en anglès, i llavors passava el text als amics escriptors que van néixer amb la llengua anglesa a les venes perquè fessin l'edició final. I així em trobava davant d'un text escrit per mi que em resultava forà.

Al Canadà es pot ser canadenc sense la necessitat de parlar mai en anglès o francès. Ningú no pot obligar, per exemple, al propietari d'un restaurant portuguès que posi els noms dels peixos en anglès. El problema és que aquest local només el visitaran els portuguesos, fins que el propietari s'adonarà que portant el negoci d'aquesta manera excoent no pot ni pagar l'electricitat. El meu primer assaig en anglès el vaig escriure per pura tossuderia. En aquell temps jo intentava sobreviure treballant com un simple operari en un magatzem de sabates. De totes maneres, el meu article el van publicar als diaris més grans, com *Globe* o *Mail*. Més encara: per sort, aquest mateix article encara es reedita, i molt, perquè ha estat inclòs als llibres de text per als instituts. No sé si realment es tractava només de tossuderia o bé si jo havia d'escriure sobre el que em passava per salvar la meva ànima, per salvar allò que hi havia de creatiu dins meu que encara era capaç de nedar dins l'aigua. Era una època dura, aquella. Un bon dia vaig acabar la feina al magatzem a les cinc de la tarda, i d'allà vaig anar directe a l'aeroport per volar a Bèlgica i assistir a la presentació de la traducció dels meus poemes feta per Rada Gavrilović. Durant tres dies jo era l'invitat d'honor d'un certamen literari, però el dimarts al matí havia de tornar a la feina. I a la feina al magatzem, continuava portant caixes de sabates amunt i avall sense confiar mai a cap dels meus companys que jo vivia dues vides paral·leles. Aquesta falsa harmonia va durar fins que es va publicar l'assaig esmentat, en el qual vaig fer visible la hipocresia de l'empresa per a la qual treballava. Vaig fer públic que l'empresa d'alta costura no tenia escrúpols ni davant del missatge espiritual del Nadal, en el sentit que acomiadaven els treballadors uns dies abans de les festes per no haver-los de pagar els dies de vacances que els pertocaven. I llavors els tornaven a readmetre a la mateixa feina després de les festes. El meu text va tenir el seu ressò a l'esfera pública. Els petits cabdills de l'empresa em van forçar a sentir-me a la feina com si fos un embaràs no desitjat. Així que vaig deixar aquest treball precari i vaig decidir ser només escriptor. És l'únic que sé fer de debò.

¿Com veu la gent de Bòsnia i Hercegovina els seus escriptors que viuen a l'estranger i tot allò que aquests hagin aconseguit a fora?

Bòsnia és tal com és, és un país tan desesperat que probablement ni tan sols necessita l'afirmació d'aquella Bòsnia que nosaltres divulguem més enllà de les fron-

teres i a la qual no volem renunciar. Si Bòsnia es preocupés de nosaltres, els qui vivim a fora, només la meitat del que nosaltres a l'estranger ens preocupem per ella, en resultaria una relació perfecta. Es diu que hi ha ara un cinquanta per cent de gent analfabeta al país, i que només un dos per cent dels habitants poden permetre's de comprar un llibre. Davant d'aquestes dades, Bòsnia ha de ser ben feliç que els seus escriptors l'estimem amb aquest amor masoquista que li professem. Els escriptors també cultivem la idea ingènua que els extremistes dels tres pobles, els ústaixes croats, els txètniks serbis i els *balie* musulmans, s'extingiran un bon dia sense més. I també creiem que les mesquites i les esglésies i més esglésies que ara es mostren com l'únic representant de l'esperit autèntic de Bòsnia deixaran de fer apologia dels sentiments que desperten allò que hi ha de més primitiu dins de nosaltres mateixos. Hi ha potser cinc persones que poden comprar el meu llibre sense que se'ls acudeixi que per aquests quinze dòlars, que són el que costa, podrien comprar-se l'entrada per a un concert de música sèrbia amb *gusla* o per a un recital de *nasheeds* musulmanes. Els músics oportunistes bé saben com es pot cobrar de cara, la nostàlgia. Cal saber que un terç del pressupost de Bòsnia i Hercegovina el suporten els ingressos de tots aquells que vivim a fora i que no estem disposats a renunciar a la nostra pàtria, encara que ara tingui aquesta forma de Frankenstein.

Vaig necessitar molt de temps per adonar-me que com a escriptor en un país nou perdo bona part de la meua energia lluitant amb els dimonis d'aquesta identitat de la *mahala*, d'aquells llogarets aïllats en les seves regles inamovibles. He de lluitar constantment amb la identitat de les inexpugnables fortaleses balcàniques que s'anomenen *palanka*. Allí tot es valora com dient: «A veure qui ets i què tens i de qui depens, i llavors ja decidirem què vals.» M'heu de creure, vaig conèixer Bòsnia millor observant-la des de Toronto o Sant Petersburg de Florida o Edmonton. Ho dic perquè crec que d'una manera o altra tots nosaltres sentim vergonya de ser ciutadans d'aquesta Bòsnia en la qual el poble, el *papanluk*, va escollir que prefereix que al costat de les carreteres hi hagi fites de pedra del segle XIII, més que no pas semàfors. Es tracta d'un concepte devastador de la societat segons el qual els rols estan perfectament determinats. I així, fa vint anys que les dones bosnianes no tenen altra funció que portar flors a les tombes i plorar els morts, mentre que a l'altre bàndol tenim els homes, que s'emborratxen fins a caure rodons i s'enorgulleixen de la seva passió per tenir poder i celebren la intolerància. Aquest programa és un xantatge basat en la por que han promogut els nacionalistes de tots tres pobles. Resulta més barat pagar les corones de flors per a una família que ha perdut algú que trobar el finançament per poder establir una plantació de plantes ornamentals. Les flors als cementiris són més barates que pagar l'escolarització als propis fills i

evitar que s'exiliïn. Jo, en canvi, penso que és més dolorós haver d'acomiar-se per sempre d'un fill perquè ha de buscar-se la vida fora del país que no pas ajudar-lo perquè pugui muntar un negoci.

Fa quinze anys que viu al Canadà, on s'ha establert com a immigrant. Sembla que la immigració ha marcat profundament la seva literatura. Com viu avui al Canadà? Després de quinze anys, encara se sent immigrant?

És una sensació estranya, aquesta de ser un immigrant. És estrany sentir-se lligat a la terra de la qual he sortit. És com si amb un peu ja visqués en el futur i amb l'altre hagués quedat atrapat en el passat. Es tracta, sense cap mena de dubte, de la manera més difícil de viure. En els últims set anys, la meua vida ha esdevingut tan turbulenta, tan plena de projectes desmesurats i de viatges, que vaig començar a tenir ganes de comprar una caseta al costat d'un rierol. En tindria prou que la casa tingués electricitat per al meu ordinador portàtil i que els matins pogués dedicar-los a la pesca. I que, quan tornés a casa, hi trobés la meua dona Lida i l'olor de la cuina, i el gos i el gat amb les seves moixaines em donarien la benvinguda i seria feliç pensant que més tard els nostres fills vindrien a visitar-nos.

És el que somio mentre m'estic aquí, a Florida. Els últims anys vaig fer tantes gires per presentar la meua poesia i tants viatges per tot el món que m'havia despertat més d'un cop en un hotel i no sabia en quina ciutat, en quin país em trobava. Li resumeixo els meus últims sis mesos: les illes Brioni a Croàcia i treball per preparar l'òpera *Sevdah*, una gira per Vancouver, Calgary, Edmonton, llavors un taller a Edimburg durant dues setmanes, després Dorchester al Regne Unit durant un mes, una lectura a Londres, llavors un vol a Orkney per passar-hi set dies, després presses per atrapar el festival Eden Mills a Ontario, treballar amb el PEN canadenc en un text dramàtic en el qual participen tres escriptors exiliats més que viuen a Toronto, llavors empaquetar tot el pis i guardar les pertinences en un guardamobles per anar a Sarajevo amb la intenció de quedar-m'hi per sempre. Llogo el pis i de nou visc en una casa, però de cop m'arriba una invitació per ser escriptor resident en la Universitat d'Edmonton. Així que visc un any al nord, on la temperatura mitjana és de menys 25 graus, i em trasllado a viure a Florida, on la temperatura mitjana és de 28 graus positius. De cop em trobo a mi mateix davant del mirall i em dic: «¿A qui vols enganyar quan dius que tens ganes de reposar?» I és llavors que m'adono que sóc un home que viatja, un emigrant etern, un escriptor ambulat a qui Déu va obsequiar amb talent, però li va robar la terra. Fa pocs dies vaig haver de fer, per assistir a una cerimònia, els 12.000 kilòmetres que separen Florida d'Ontario i tornar. Fa bastant de temps que visc a Sant Petersburg de Florida, però crec que abans que acabi l'any m'instal·laré de nou a Sarajevo.

Va passar tot el temps de la guerra a Bòsnia, i va sobreviure. ¿Com veu avui, amb aquesta distància temporal i espacial, allò que va passar allí durant la dècada dels noranta?

Recordo sempre la cançó de Đorđe Balašević: «Que es fotin, els anys noranta.» De fet, tots consideren que sóc un iugonostàlgic, i és cert que m'he emportat de Sarajevo la bandera iugoslava i que la penjo a la paret en tots els pisos on he viscut després d'haver abandonat Sarajevo. Em serveix per fer la selecció d'amics. Si algú em visita i no li agrada el que veu, encara que a mi em dóna una sensació de felicitat, llavors la pròxima vegada quedo amb aquesta persona en un cafè. El meu fill un dia va venir a felicitar-me per un premi vestit amb la samarreta dels Jocs Olímpics de Sarajevo. La meua filla va venir a visitar-me des de Berlín i em va cantar cançons dels pioners de Tito mentre em conduïa cap a una de les platges de Florida. Els dos fills meus van sobreviure al setge de Sarajevo. La meua esposa Lida està convençuda que menjo tan poc perquè vaig perdre la gana a la Sarajevo assetjada. Però a mi no em falta res a causa de la guerra. L'únic que enyoro és aquella Bòsnia d'abans de la guerra.

¿La guerra ha influït en la seva poètica?

És clar que la guerra em va afectar, els meus poemes s'han reduït fins a ser pur dolor. Mentre treballava en el poemari *Els meus dies feliços al manicomi*, que va ser publicat fa poc per Šimo Ešić, em vaig adonar que jo mai no m'he allunyat, des dels primers poemes fins avui, de la indagació sobre com reacciona l'home davant les situacions de crisi. Els meus protagonistes sempre són persones ordinàries que es volen revoltar, que volen revisar el sistema de valors tradicionals o que volen trobar més llibertat personal. No es gens estrany, això; és lògic perquè jo m'he format com un rebel, des que era ben jove. Jo formava part d'aquells *hippies* de cabells llargs que voltaven per Sarajevo i que el sistema polític d'aleshores simplement ignorava, perquè nosaltres estàvem interessats en la llibertat individual. Hi ha molta gent que mai no s'han plantejat aquesta qüestió. Abans que fos major d'edat, a mi la policia ja em va detenir i durant bastant temps em van negar el dret de tenir passaport, i tot perquè una nit vaig fer una mica de soroll en sortir de la famosa discoteca Metalurg a Zenica. L'endemà el jutge de guàrdia em va condemnar a quinze dies de presó perquè «vagava» pels carrers i vaig haver de complir la pena íntegra a la Presó Central de Sarajevo. Podria ser que el meu credo poètic sigui que una persona que no sent ganes de rebel·lar-se no pot ser més que un esclau i que aquesta actitud de rebel·lió m'hagi definit per sempre. No hi ha res de més angoixant que un cercle tancat. Després d'aquest fet desagradable, vaig aconseguir finalment obtenir el passaport i vaig poder passar temporades prou llargues a Estrasburg. És a França on vaig començar a escriure poesia de manera seriosa. *Lament per Sarajevo* —el llibre va ser publicat per primera vegada per Ibro Spahić el 1994 i ja aleshores incloïa

també la traducció anglesa— era un poemari on vaig fer palès el crit d’haver estat testimoni del setge de Sarajevo. Estic convençut que tres o quatre versos d’un poeta tenen més pes i més poder que qualsevol llibre d’història, on les persones no són més que números. Sembla paradoxal, però he de dir que aquest llibre i aquests poemes s’han separat de mi com si fossin uns testimonis a part i visquessin la seva pròpia vida viatjant pel món. Jo encara era a Sarajevo, més ocupat amb les garrafes per emmagatzemar aigua potable que amb l’escriptura de llibres, però els meus poemes ja havien trobat lectors a Finlàndia, a Dinamarca, al Regne Unit, al Canadà i als Estats Units. Més tard, la meva experiència d’exili al Canadà va marcar una nova fase del dolor que només vaig poder fer visible a través de la poesia. A vegades tinc la sensació que no cal que l’escriptor s’escarrassi buscant la forma més apropiada per expressar-se perquè és la forma la que tota sola troba l’autor.

¿Quina és la seva opinió sobre la Bòsnia d’avui? ¿Ha canviat res des que ha deixat de viure a Bòsnia i Hercegovina?

Bòsnia no ha canviat gens, el que ha canviat som nosaltres. Hem començat a mirar-nos el món des de la perspectiva d’un ratolí després d’haver comprès el mal que els homes podem provocar-nos els uns als altres. Hem passat quatre anys sense cap llei i després vint anys més en una trampa moral. A vegades penso que caldria entaforar tot Bòsnia en una màquina de rentar roba i posar el programa que inclou tres centrifugacions per imposar als ciutadans que deixin de parlar de política. Europa va abandonar Bòsnia durant la guerra com si es tractés d’una fossa sèptica i ara ens mantenen a distància acusant-nos de ser un perill i que per això les fronteres no poden pas desaparèixer. Vam poder veure com a Suècia les autoritats l’altre dia van foragitar vuit-centes persones que havien arribat a la frontera per demanar l’asil polític. Si la política no canvia, difícilment podem esperar que aquells que utilitzen les matemàtiques no per sumar sinó per dividir i per fer els seus recomptes ens puguin protegir de cap manera. De debò que sento que necessitem una mena de revolució, com si aquesta fos l’única via possible d’obtenir la catarsi. Un amic que tinc a Mèxic em va dir sobre Bòsnia: «Quin país tan meravellós, quina gent tan amable...», i es va quedar a mitja frase. És així com jo mateix em sento també. Com si després d’haver perdut Iugoslàvia ens haguéssim quedat sense la mare i vaguéssim en la foscor. No m’estranya gens que els fonamentalistes wahhabites de tant en tant s’introdueixin a les ambaixades, o bé que les samarretes amb el rostre de l’històric líder txètnik Draža Mihajlović es venguin com si fossin una llepolia, o bé que qualsevol habitant de la part occidental de la ciutat de Mostar estigui disposat a transformar-se en un ústaixa de seguida que algú li diu que no estima prou la seva pàtria croata. Però deixem-ho estar, això; ¿qui sóc jo per opinar sobre aquestes coses? ☾